

C'Ü E BËZO C'Ü MA S'Ô'Ô

Ya mezhe 'ma mamaji que mi bëbü 'na bëzo c'ü me me s'ô'ô. C'ü e bëzo c'ü ya mi tita, mi pärä texe c'o ts'it'i c'o mi chëzhi a jmi'î, nguec'uã c'o ts'it'i ie mi sû'ûji c'e bëzo c'ü. O ëjë 'na nu pa'a, !ma o sâ'ñ cja c'e jñiñi jâ c'o mi bëbü c'ü e bëzo, 'na ts'ixunt'i c'ü ma 'ñe cjiñi c'o o tita c'o xo mi bëbü cja c'ü e jñiñi nu.

C'ü e ts'ixunt'i, dya mi pärä mäjkä ma s'ô'ô c'ü e bëzo c'ü mi pë's'i o ngumü bëjxtjo cja o ngumü c'ü nú tita.

'Ma o zät'ä c'ü e ts'ixunt'i cja o ngumü c'ü nu tita, o zënguate, cjá nú unü c'ü nú nita c'o ndäns'i c'o vi ndömü. Xe mezhe ts'ë c'uã 'ma o xipjiji c'ü e ts'ixunt'i ro mimi ro zi'iji o xëdyi. 'Ma o nguarü o zi'iji o xëdyi, c'ü e tita o xipji c'ü o bëche:

...**Jo ri cjacjuanü**, na ngue cja ne ngumü nu
bëjtjo **bübü**, bübü 'na bëzo c'ü na s'o'o, me
pärä yo **ts'it'i**.

O mezhe **c'uā** ja nzi pa'a va mimi c'ü e ts'i
xunt'i co **c'ü** e tita. 'Na nu nzhä'ä, c'ü e
ts'ixunt'i o **mbedye** cja o ngumü c'ü nú tita,
na ngueje **má se ro mbärä** ts'ë c'ü e jñiñi. 'Ma
o cjogü c'ü e **te'ixunt'i** a xo'ñi cja o ngumü
c'ü e bëzo **c'ü ma s'o'o**, o jñanda que c'ü e
bëzo ya vi **misitjo** a xo'ñi cja c'ü o ngumü.

Nuc'uā **c'ü** e **ts'ixunt'i** o zopjü c'ü e bëzo
va xipji:

--Cjimi **tita**, ñpje xo in cja **ts'ë**?

Nuc'uā **c'ü** e **bëzo** o ndünru ga cjava:

--¿Pje ni **ñötac'edya** c'ü **rí** cjagö?

Nuc'uā **c'ü** e **te'ixunt'i** o **mamatsjö**: "Pje
ni üdüxä ne **bëzo** mu? Na jo rá önu pje ni üdü."

Nuc'uā **c'ü** e **te'ixunt'i** o chëzhi nu ja mi
jürü c'ü e **bëzo**, ejá nú o xipji:

--¿Pje ni **ñugue** na ü'ü yo **ts'it'i**? **Jo 'ná**
pje o'o tsja'e'ñji?

Nuc'uā **c'ü** e **bëzo** o ndünru va xipji c'ü e
ts'ixunt'i:

--'Ma dya **rí c'uene** cja ín jmigö, rá
päräts'ü.

Nuc'uā **c'ü** e **ts'ixunt'i** o ndünru ga cjava:

--Rá ma'a dya **cja** o ngumü c'ü ín titagö,
pero ra xörü, rá **'ñe cjinc'i** na ye'e.

C'ü na ye'e nu pa'a, c'ü ya vi nzhä'ä, o ma'a
na ye'e c'ü e xunt'i cja o ngumü c'ü e bëzo c'ü
ma s'o'o. 'Ma o sät'ä o xipji:

--Ya ró ëjë dya, ja c'o nzï rvá xi'ts'i a
ndä'ä; rí te'be c'ü dya ra ünc'ü na ngue rvá 'ñe
cjinc'í. Nuc'uã c'ü e bëzo o huë'ë va xipji
c'ü e ts'ixunt'i:

--Pönnögütjo c'o ró xi'ts'i a ndä'ä, na ngueje
dya rmi pärä c'ü rmi cja'agö.

C'ü e bëzo me ma ü'ü ma huë'ë, xe mi sido mi
xipji c'ü e ts'ixunt'i:

--Nutscö rmi sū'ügö na ü'ü yo ts'it'i, na ngue
'ma cja rvá chjüntügö, me rmi mä'ägöbe c'ü ín
su'ugö, pera 'ma ya ro ziji 'na ts'ilëlë, o ndü'ü
c'ü ín su'ugö; me ró sufregö na puncjü. 'Ma o
ndü'ü, rmi mamagö que ngueje c'ü e löläe c'ü vi
mbë's'i o s'ocü, nguecc'uã va ndü'ü c'ü ín su'ugö.
Ndeze c'ü e pa'a 'ma, ró nü'ügö na ü'ü yo ts'it'i.
Cja ngueje a ndä'ä 'ma in zocü, 'ma cja ró cjíjjñi
que yo ts'it'i dya pë's'i o s'ocü c'ü vi ndü'ü ín
su'ugö. Nudya rí ö'te'ü que rí 'ñe tsjíngui texe
c'o pa'a c'o ra söts'ü.

Nuc'uã c'ü e ts'ixunt'i o nda'p'ü o dyizi
c'ü e bëzo, cja nú mama:

--Rí mä'ägö na ngue ya nzhogü in mü'bügue.
Ndeze ne pa'a dya, xo rá netsc'ö nza cja c'o
íntitagö.

Nuc'uā c'ü e bëzo, xe o huëtjo na ye'e va mama:

--Rí huëgö, na ngue rí mäjä na puncjü, na ngue xo rí pârâ que in nezügö. Ndeze ne padya, dya cjá rá nû'ü na ü'ü yo ts'it'i.

Ndeze c'ü e pa'a c'ü, c'ü e bëzo co ts'ë go s'iya c'o ts'it'i. Xo 'ñe c'o ts'it'i go s'iyaji c'ü e bëzo, 'ñe c'ü e ts'ixunt'i, na ngue, je ngue c'ü vi mbös'ü c'ü e bëzo ngue c'uā ro nzhogü o mü'bü.

El hombre que era malo

Este relato trata de un hombre, que al sufrir una desilusión, desahogó sus penas tratando mal a los niños, hasta que una niña le hizo ver su error.

Mazahua, de San Cristóbal de Los Baños, Edo. de Méx.
Julio, 1984, Ixmiquilpan.

Centinal